

ЉУДМИЛ СПАСОВ
(Скопље)

РЕЗУЛТАТИВНА АСПЕКТНА КОНФИГУРАЦИЈА ИЗРАЖЕНА ГЛАГОЛИМА СА СУФИКСОМ *-ОС-А/-С-А* У МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ И ЊЕНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Тема овог рада је разматрање значења македонских глагола са суфиксима *-ОС-А/-С-А* и њихових еквивалената у српском језику, као на пример: *црвјоса — Влагатиа ги црвјоса јабо, кајтиа (мак.) — црвјатиа (се) — Влага је учинила да јабуке црвљају. (српски); дрвоса — Ракијатиа го дрвоса. (мак.) — удрвитиа се (дрвосатиа се) — Ракијаа ја је удрвила (дрвосаа се од ракије) (српски); каменоса (мак.) — (о)скамениати (се) (српски) и т. д.*

Посебан интерес представља начин на који се искази у којима глаголи са овим суфиксом у македонском језику изражавају резултативну конфигурацију, т. ј. ону која показује резултатно стање, остварују у српском језику. Циљ рада је да се види и који су искази, са повратним глаголима (са *се*) или са неповратним глаголима (без *се*), узимани као конститутивно полазиште у македонском, а који у српском језику. Ово разграничавање би представљало допринос расветљавању значења глаголске категорије, као и расветљавању неких такозваних *балканских карактеристика* ове категорије у српском језику.

1. Предмет овог чланка су видске карактеристике македонских глагола лексема типа: *брад-ос-а; крв(ј)-ос-а; крст-ос-а; мољ-ос-а; мувл-ос-а; њејел-ос-а; ничк-ос-а* и сл. и њихова употреба у реченици осветљена у односу на њихове српске језичке еквиваленте. Сви су ови македонски глаголи свршеног вида, с тим што у њиховој видској конфигурацији (семантички сложен видски тип) доминира појам тренутности. Суфикс *-ос-а* је иначе у оваквим глаголским образовањима преузет из новогрчког језика; ради се, наиме, о грчким глаголима који у првом лицу једнине садашњег времена имају наставак *-ωσ-ω*, док у аористу у првом лицу имају наставак *-ωσ-α*, а који су у већини случајева изведени од именица и придева (в. Аргировски, 1993: 28). Оно шта повезује ове глаголе са именицама (а у малом броју случајева са прилозима) је њихова једнака основа, уп. с горе наведеним

примерима: *брад-а*; *крв*; *крсѝ*; *мољ-а*; *мувл-а*; *ѝейел*; *ничк-ум*. У даљем излагању овај модел свршених по виду глаголских лексема помињаћемо као балкански модел. Насупрот њему, у македонском језику постоји паралелна словенска серија одговарајућих образовања, позната и другим словенским језицима, а та подразумева изражавање свршене видске информације или префиксима, уп.: *вамѝир-ос-а* — *с-ѝо-вамѝир-и*; *дрво-с-а* — *з-дрв-и*; *бел-ос-а* — *ѝо-бел-и*; *’рѝ-ос-а* — *за-’рѝа*¹, или перифрастички, синтагмом у којој је први члан помоћни глагол (*на*)*ѝрави*, а други каква именичка или придевска реч: *бој-ос-а* — *наѝрави (со) боја*; *малѝер-ос-а* — *наѝрави (со) малѝер* итд.

2. Глаголске лексеме са суфиксом *-ос-а*: јављају се у великом броју у македонском језику, посебно у разговорном. Наводећи списак неких од ових глагола (који је сачињен према македонском правописном речнику), бележимо на левој страни македонску лексему, а на десној њену српску паралелу:

бабуњ-ос-а	под-бух-н-у-ти
бигор-ос-а	ухватити креч
бран-ос-а	из-дрљ-а-ти; о-дрљ-а-ти
брашно-с-а	у-брашњав-и-ти (се)
вампир-ос-а	по-вампир-и-ти се
вар-ос-а	о-креч-и-ти
гнид-ос-а	постати гњидав; добити гњиде
дрво-с-а	о-дрвен-и-ти се
сид-ос-а	об-зид-а-ти
јаглен-ос-а	у-гљен-ис-а-ти
кан-ос-а	обојити каном
крст-ос-а	у-крст-и-ти
мувл-ос-а	у-буђ-а-ти (се)
пљачк-ос-а	о-пљачк-а-ти
’рг-ос-а	за-рђ-а-ти
црв-ос-а	у-црвљ-а-ти

Анализа која следи иде у правцу македонски ⇒ српски, што значи да је македонски језички материјал узет као полазна база, а конфронтација једног језичког материјала с другим срачуната је на то да се открију међусобне сличности и разлике.

¹ О улози префикса при образовању појединих глагола в. Грицкат 1957/58. и, посебно, Грицкат 1966/67. где она уводи појам граматичке (чисте) перфективизације, помоћу префикса код неких глагола, уп. парове *резати* — *урезати*, *ронити* — *уронити* итд.

3. Анализа:

⇒ Примери употребе: мак. *Ракијаџа му го бабуњоса лицето*. — *Бабуњоса од ракија*. — ср. *Ракија је учинила да му лице побухне*. — *Подбухнуо је од ракије*; мак. *Бигорнаџа скојска вода, го бигороса шенцереџо*. — ср. *Кречна скојска вода учинила је да лонац ухвати креч*. — *Од кречне скојске воде, лонац је ухватио креч*.; мак. *Посеџаџа на воденицаџа го брашноса*. — ср. *Посеџа млину учинила је да се убрашњави*.; мак. *Тежикиџо живоџо вамџироса многу дџе*. — ср. *Тежак је живоџо учинио да се многи људи џовамџире*.; мак. *Го судоса дворџо*. — ср. *Обзидео је дворџиџе*.; Ги *крџоса шџиџиџе*. — ср. *Укрџио је даске*.; мак. *За кусо време џљачкоса сџ шџо можеше*. — ср. *Оџљачкао је све шџо је могао за краџко време*.; мак. *Долгоџо неорање му го рџоса џлугџо*. — *Дуго неорање учинило је да му џлуг зарџа*.

Пре него што пређем на анализу материјала, у неколико реченица желим да објасним концепцију глаголског вида од које се полази при анализи примера. Наиме, природни језици користе механизме семантичке деривације за стварање изведених структура од простијих, то значи да се у односу на глаголским вид стварају комплексне структуре, конфигурације, полазећи од два проста вида: свршени (моментни) и несвршени (континуативни) (в. Karolak 1991; Karolak 1994).

Вид (аспект) се схвата као унутрашње својство појмова означених лексичким морфемама, а конкретни појмови припадају, с једне стране, свршеном, а с друге несвршеном виду. Консеквенца оваквог схватања је да сваки елеменат који учествује у творби речи, значи сваки елеменат декомпоноване структуре, има статус језичке јединице, а то значи да може учествовати самостално, или у комбинацији с другим елементима у другим структурама.²

Прости видови (моментни или континуативни), један или други, доминирају над сложеним видовима, т.ј. конфигурацијама. У том смислу, постоје конфигурације са моментном доминантом, као и конфигурације са континуативном доминантом (в. Спасов 1997).

Анализа примера:

⇒ Глаголске лексеми у македонским реченицама састављене су од континуативних корена са одговарајућом видском информацијом: *бабун-*; *бигор-*; *бран-*; *брашно-*; *свамџир-*; *вар-*; *гнид(а)о-*; *дрво-*; *сид-*;

² И поред, понекад, чак и веома различитих дефиниција морфеме, аутори се редовно слажу у томе да је то синтагматска јединица са особиним комбиновања. У овом смислу в. радове Гортан-Премк 1996 и Гортан-Премк 1997.

јаглен-; кан(а)о-; крсѿ-; мувл(а)о-; ѿљачк(а)о-; рѣ(а)о-; црв + суфикс -ос/-с- са моментном аспектном вредношћу + суфикс -а. без аспектне вредности, значи, у складу с нашом теоријом, представљају резултативну конфигурацију сложених троморфемских семантема првог степена.

На српској страни ситуација је сложенија: информацију резултативне конфигурације дају следеће глаголске лексеме *о-ѿ. ѿачк-а-ѿи. у-крсѿ-и-ѿи. о-зид-а-ѿи* односно, идући редом, *о-* представља префикс с моментном аспектном вредношћу *-ѿ. ѿачк-* представља континуативни корен, *-а* представља суфикс без аспектне вредности, значи ради се о резултативној конфигурацији сложене троморфемске семантеме првог степена; *у-* представља префикс с моментном аспектном вредношћу, *-крсѿ-* представља континуативни корен, *-и* представља суфикс без аспектне вредности, значи ради се о резултативној конфигурацији сложене троморфемске семантеме првог степена; *-о* представља префикс с моментном аспектном вредношћу. *-зид-* представља континуативни корен, *-а* представља суфикс без аспектне вредности, значи ради се о резултативној конфигурацији сложене троморфемске семантеме првог степена. Друга група примера резултативну карактеристику добија тек у синтаксичкој структури са облигаторним левим чланом *учиниѿи да ... му лице ѿодбухне; ухваѿи креч; убрашњави_се; ѿовамѿири_(се); зарѣа*. Леви члан *учиниѿи да ...* представља експонент каузативизације и у истом моменту остварује синтаксичку каузативизацију некаузативних глагола, као што су горе наведени. Према томе, разликујемо четири модела подложних каузативизацији: синтетичке глаголске низове, глаголске лексеме с творбеном морфемом *се*, декомпоноване предикате и отворене синтаксичке конструкције. Другим речима, резултативну конфигурацију, изражену различитим начинима, можемо да сведемо на заједничку парафразу *ДЕСИЛО СЕ НЕШТО. ЧЕМУ ЈЕ „КРИВАЦ“ НЕКО ИЛИ НЕШТО, ШТО ЈЕ ПРОУЗРОКОВАЛО ТО ДА ЈЕ ПОЧЕЛО ДА ПОСТОЈИ СТАЊЕ Р*. Рецимо: пијење ракије је учинило да му је лице подбухло; кречна вода је учинила да је лонац обложен кречом; брашно које пада у простору млина учинило је да је присутно лице убрашњено итд. Саме глаголске лексеме које су некаузативни непрелазни глаголи репрезентују инхоативну (ингресивну) видску конфигурацију. Њихова појединачна анализа показује ово: *ѿодбухнуѿи* — *ѿод-* префикс, у овом случају без аспектне вредности, *-бух-* континуативни корен, *-н-* суфикс са моментном аспектном вредношћу, *-у* суфикс без аспектне вредности; *ухваѿиѿи* — *ѿочѿи* и *маѿи*; *убрашњавиѿи_се* — *у-* моментни префикс *-брашњав-* конти-

нуативни корен, *-и* суфикс без аспектне вредности и безагентивно *се*: *ѿовамѿириѿи се* — *ѿо-* моментни префикс, *-вамѿир-* континуативни корен, *-и* суфикс без аспектне вредности и безагентивно *се*; *зарѿаѿи* — *за-* моментни префикс, *-рѿа-* континуативни корен.

С друге стране, у македонском језику, балкански модел глаголских лексема репрезентују каузативни прелазни глаголи. тако да синтаксички могу да изражавају и инхоативност и резултативност. Тако глагол *брашноса* може означават да је неко постао брашњав (парафраза: *ДЕСИЛО СЕ НЕШТО ШТО ЈЕ ПРОУЗРОКОВАЛО ДА ЈЕ ПОЧЕЛО ДА ПОСТОЈИ СТАЊЕ Р*) и да је неко/нешто некога убрашња-вио/убрашњавило (парафраза: *ДЕСИЛО СЕ НЕШТО, ЧЕМУ ЈЕ „КРИВАЦ“ НЕКО ИЛИ НЕШТО, ШТО ЈЕ ПРОУЗРОКОВАЛО ДА ЈЕ ПОЧЕЛО ДА ПОСТОЈИ СТАЊЕ Р*).

Овај рад упућује на још један закључак, веома важан за нашу теорију, а то је да и инхоативна и резултативна конфигурација спадају у исту видску категорију, односно да све наведене глаголске лексеме садрже инхоативност, а да у једном делу синтаксичких конструкција доминира резултативност, што значи да се разлика између њих показује на синтаксичком плану. И још један закључак: каузативни прелазни глаголи у инхоативној конфигурацији показују моментну компоненту на општи начин, уп. *ѿлугоѿи 'рѿоса* — *ѿлуг је зарѿао*, без посебне назнаке од чега.

Преглед индекса *a tergo* показује да суфикс *-о-са/ -са* у српском језику, који одговара македонском суфиксу *-о-са/ -са*, има веома ограничену употребу, као нпр. *ѿаѿосаѿи* (са знаком *свршен* и *несвршен*) — правити, односно направити патос, под у каквој просторији. У другим случајевима то је инхоативна конфигурација: *абонос-саѿи* (са знаком *свршен* и *несвршен*) — поста(ја)ти као абонос, као, чак и прости континуативни вид: *коњосаѿи* (са знаком *несвршен*) — мучити се, радити као коњ.

То значи да је суфикс *-о-са/ -са* у српском језику неспецијализован: он „опслужује“ једнако несвршене некаузативне глаголе као и каузативне свршене глаголе. Ипак, треба допустити могућност, због тога што се неки од наведених српских глагола могу наћи и у свршеној и несвршеној употреби, да се у разговорном језику појави резултативна конфигурација у ширем обиму типа *ѿаѿосаѿи*. А то би значило шире афирмисање балканског модела.

ЛИТЕРАТУРА

Аргировски, М. 1993. Деноминативни глаголи образувани со наставката *-оса* во македонскиот јазик. *Литературен збор*, 1–6:27–29.

- Гортан-Премк, Д. 1996. О несамосталним семантичким елементима у структури лексема. *Јужнословенски филолог*, LII: 19–24.
- Гортан-Премк, Д. 1997. *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Грицкат, И. 1957–1958. О неким видским особеностима српскохрватског глагола. *Јужнословенски филолог*, XXII: 65–130.
- Грицкат, И. 1966–1967. Префиксација као средство граматичке (чисте) перфективизације. *Јужнословенски филолог*, XXVII: 185–224.
- Karolak, St. 1991. У а-t-il différence de principe entre l'aspect roman et slave. *Problemy opisu gramaticznego języków słowiańskich*. Warszawa: 85–93.
- Karolak, St. 1994. Le concept d'aspect et la structure notionnelle du verb. *Studia kognitywne* 1: 21–41.
- Спасов, Љ. 1997. Глаголски вид (аспект) као семантичка категорија на упоредном материјалу српског и македонског језика. *Научни састајак слависта у Вукове дане* (зборник радова) 26/2: 163–170.

Summary

Ljudmil Spasov

RESULTATIVE ASPECTUAL CONFIGURATION EXPRESSED THROUGH MACEDONIAN LANGUAGE *-OC-A/-C-A* SUFFIXED VERBS AND ITS SERBIAN LANGUAGE EQUIVALENTS

This paper discusses the meanings of the Macedonian *-OC-A/-C-A* suffixed verbs and of their equivalents in the Serbian language, for example: *црвјоса — Влагатила ги црвјоса јаболкајта* (Macedonian) — *уцрвјати се* — *Влага је учинила да јабуке уцрвјају*. (Serbian); *дрвоса — Ракијати го дрвоса*. (Macedonian) — *удрвјати се (дрвосати се)* — *Ракија га је удрвила (дрвосао се од ракије)* (Serbian); *каменоса* (Macedonian) — *(о)скаменити се* (Serbian) etc.

Of special interest is the way of realization in the Serbian language of such expressions in which in the Macedonian language these suffixed verbs express a resultative configuration, i.e. one that indicates a resultative state. The objective of this paper is to determine as well which expressions with reflexive verbs (with *се*) or with non-reflexive verbs (without *се*) are used as a consulative origin in the Macedonian language and which in the Serbian language. Making this distinction could be a contribution to the clarification of the meaning of the verbal category, as well as a clarification of some so called *Balkan characteristics* of this category in the Serbian language.